RAQAMLI PLATFORMALAR ORQALI XALQARO GRANTLARNI MUVOFIQLASHTIRISH VA SHAFFOFLIGINI TA'MINLASH

Ochilov Ulug'bek Shomurodovich
O'zbekiston Respublikasi Bank-moliya akademiyasi magistranti
https://doi.org/10.5281/zenodo.24333537

Annotatsiya. Tezisda xalqaro grantlarni jalb qilishda raqamli platformalarning donorlar bilan muvofiqlashtirish va shaffoflikni ta'minlashdagi o'rni o'rganilgan. O'zbekistonning elektron hukumat ko'rsatkichlari Markaziy Osiyo davlatlari bilan qiyoslangan, xalqaro moliyalashtirishda grantlar ulushi baholangan. Grant loyihalari platformasi faoliyati misolida raqamli muvofiqlashtirish tizimini takomillashtirish yo'nalishlari taklif etilgan.
Kalit so'zlar: grant, donorlarni muvofiqlashtirish, raqamli platforma, shaffoflik, EGDI, texnik yordam, Markaziy Osiyo.

Kirish

Xalqaro grantlar uchun raqobat global miqyosda kuchaymoqda: donorlar mablag'larni boshqaruvi shaffof va natijalari o'lchanadigan davlatlarga yo'naltirishni afzal ko'rmoqda. Shu sababli grantlarni jalb qilishda hal qiluvchi omil — qabul qiluvchi davlatning axborot ochiqligi va muvofiqlashtirish salohiyatidir.

O'zbekistonda bu yo'nalishda muhim qadam 2024-yil 7-iyunda qo'yildi: BMTTD ko'magida Grant loyihalari platformasi butun mamlakat bo'ylab ishga tushirildi. Platforma xorijiy yordam ishtirokidagi loyihalarni monitoring qiluvchi avtomatlashtirilgan axborot tizimi hisoblanadi.

Tadqiqot maqsadi — raqamli platformalarning grantlarni muvofiqlashtirish va shaffofligini ta'minlashdagi samaradorligini baholash hamda O'zbekiston tajribasini mintaqaviy kontekstda tahlil qilish.

Adabiyotlar sharhi (Literature review). Easterly (2006) donor loyihalari samaradorligining pastligini hisobdorlik va qayta aloqa mexanizmlarining zaifligi bilan izohlagan. Bu muammoni hal qilish uchun yordam samaradorligi bo'yicha Parij deklaratsiyasi (2005) donorlar harakatlarini uyg'unlashtirish va o'zaro hisobdorlik tamoyillarini, Pusan hamkorlik bitimi (2011) esa yordam to'g'risidagi ma'lumotlarning ochiqligini asosiy talab sifatida belgilagan.

Ushbu talablarning amaliy vositasi Xalqaro yordam shaffofligi tashabbusi (IATI) standarti bo'lib, u donorlar va qabul qiluvchi davlatlar o'rtasida yordam ma'lumotlarini yagona formatda almashish imkonini beradi. Ko'plab rivojlanayotgan davlatlarda shu maqsadda milliy yordam ma'lumotlarini boshqarish tizimlari joriy etilgan. Raqamli boshqaruv darajasini xalqaro miqyosda baholashda BMT DESA E-Government Survey asosiy manba hisoblanadi. O'zbekistonda esa grantlarni muvofiqlashtirish bo'yicha yagona axborot tizimini yaratish vazifasi PF-5848-son farmon bilan belgilangan. Ammo bu tizimning donorlar bilan muvofiqlashtirishdagi samaradorligi hali ilmiy jihatdan yetarli baholanmagan.

Usullar (Methods). Tadqiqotning axborot bazasini BMT DESA E-Government Survey 2024 natijalari, Osiyo taraqqiyot banki, YeBTJ, BMTTD, AidData va USAFacts ma'lumotlari tashkil etdi. Tahlil davri — 2022–2026-yillar.

Qo'llanilgan usullar:

© Ushbu material Creative Commons Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) litsenziyasi asosida tarqatiladi.

1. **Qiyosiy-mintaqaviy tahlil** — Markaziy Osiyo davlatlarining EGDI va elektron ishtirok (EPART) indekslari solishtirildi.

2. **Tarkibiy tahlil** — xalqaro moliyalashtirishda grant va texnik yordam ulushi hisoblandi.

3. **Funksional baholash** — Grant loyihalari platformasi donorlarni muvofiqlashtirish uchun zarur funksiyalar bo'yicha ekspert usulida baholandi.

Grant ulushi quyidagicha hisoblandi:

$U_g = G / F \times 100\%,$

bu yerda G — grant va texnik yordam hajmi, F — jami moliyalashtirish hajmi.

Natijalar (Results)

O'zbekiston 2024-yilda Markaziy Osiyoda elektron hukumat bo'yicha ikkinchi o'rinni egalladi va mintaqaviy o'rtacha ko'rsatkichdan (0,6937) sezilarli yuqori natija qayd etdi (1-jadval).

1-jadval.

Markaziy Osiyo davlatlarining 2024-yilgi elektron hukumat ko'rsatkichlari

Davlat	EGDI qiymati	O'rni (193 davlat)	Guruh
Qozog'iston	0,9009	24	Juda yuqori
O'zbekiston	0,7999	63	Juda yuqori
Qirg'iziston	0,7316	78	Yuqori
Tojikiston	0,56	123	Yuqori
Turkmaniston	0,48	—	O'rta
Markaziy Osiyo o'rtachasi	0,6937	—	—

Manba: UN DESA E-Government Knowledgebase, Asia-Plus ma'lumotlari. Elektron ishtirok indeksi (EPART) bo'yicha O'zbekiston 0,6986 ball bilan 53-o'rinda, Qirg'iziston esa 94-o'rinda.

Izoh. O'zbekiston mintaqada Qozog'istondan keyin ikkinchi o'rinda turibdi va mintaqaviy o'rtacha ko'rsatkichdan 0,106 ball yuqori. Qozog'iston bilan farq 0,101 ballni tashkil etadi, demak raqamli boshqaruvni rivojlantirish uchun hali sezilarli zaxira mavjud.

Shu bilan birga, xalqaro moliyalashtirish tarkibida qaytarilmaydigan mablag'lar ulushi juda kichik (2-jadval).

2-jadval.

Xalqaro moliyalashtirishda grant va texnik yordam ulushi

Ko'rsatkich	Davr	Jami hajm	Grant / texnik yordam	Ulushi, %
Yevroosiyo mintaqasi, XMI va fondlar	2025	10,3 mlrd $	0,3 mlrd $ (217 loyiha)	2,9
Xitoyning O'zbekistondagi rasmiy moliyalashtirishi	2000–2023	18,9 mlrd $	221 mln $	1,2
OTBning O'zbekistondagi suveren portfeli	2024	4,88 mlrd $ (37 operatsiya)	1 ta grant	~2,7 (soni bo'yicha)

Manba: YeBTJ, AidData, OTB ma'lumotlari asosida muallif hisob-kitobi.

© Ushbu material Creative Commons Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) litsenziyasi asosida tarqatiladi.

Izoh. Uchala ko‘rsatkichda ham grant va texnik yordam ulushi 3 foizdan oshmaydi. Ya’ni xalqaro moliyalashtirishning qariyb 97–99 foizi qaytariladigan mablag‘lardir. Bu grantlarni jalb qilish salohiyatidan to‘liq foydalanilmayotganini ko‘rsatadi.

Ikki tomonlama grantlar oqimi ham beqaror. AQSH yordami 2024 moliya yilida 85,2 mln dollarni tashkil etgan bo‘lsa, 2025 moliya yili uchun hozircha 7,72 mln dollar qayd etilgan. Ayni paytda yangi kelishuvlar ham imzolanmoqda: masalan, 2026-yil aprelda GIZ bilan 2026–2029-yillarga 9 mln yevrolik grant kelishuvi tuzildi.

Grant loyihalari platformasining donorlarni muvofiqlashtirish funksiyalari bo‘yicha baholash natijalari 3-jadvalda berilgan.

3-jadval.

Grant loyihalari platformasining funksional baholanishi

Funksiya	Holati	Izoh
Loyihalarni yagona reyestrda ro‘yxatga olish	Mavjud	429 loyiha, 3 668 ma’lumotlar to‘plami (2024)
Yo‘nalish, qiymat, muddat, hudud bo‘yicha ma’lumot	Mavjud	Ochiq ko‘rinishda e’lon qilinadi
Donor izlayotgan loyihalarni taqdim etish	Mavjud	Davlat organlari va donorlarni bog‘laydi
Natijaviy ko‘rsatkichlar (KPI) monitoringi	Takomillashtirish lozim	Samaradorlik ma’lumotlari to‘liq emas
G‘aznachilik va byudjet tizimi bilan integratsiya	Takomillashtirish lozim	Moliyaviy ijro alohida tizimlarda yuritiladi
Xalqaro standartlarda (IATI) ma’lumot almashish	Takomillashtirish lozim	Donor tizimlari bilan avtomatik almashuv yo‘q

Manba: BMTTD ma’lumotlari va muallifning ekspert bahosi.

Izoh. Platforma reyestr yuritish va axborot berish funksiyalarini muvaffaqiyatli bajarmoqda. Biroq donorlar uchun muhim bo‘lgan natijaviy monitoring, moliyaviy ijro bilan integratsiya va xalqaro standartlarda ma’lumot almashish funksiyalarini rivojlantirish talab etiladi.

Muhokama. Natijalar paradoksal holatni ko‘rsatadi: O‘zbekiston raqamli boshqaruvda mintaqa yetakchilaridan biri, lekin jalb qilinayotgan xalqaro moliyalashtirishning 97–99 foizi qaytariladigan mablag‘lardan iborat. Demak, raqamli infratuzilma hali grant jalb qilish salohiyatiga to‘liq aylanmagan.

Buning uch sababi bor. Birinchidan, grant loyihalari haqidagi ma’lumotlar donorlarning o‘z axborot tizimlari bilan avtomatik almashilmaydi. Ikkinchidan, platformada loyiha natijalari va ijtimoiy ta’siri yetarli aks etmaydi, holbuki donorlar uchun aynan shu ko‘rsatkichlar muhim. Uchinchidan, vazirliklar va hokimliklarda donor talablariga mos loyiha taklifi tayyorlash ko‘nikmasi cheklangan.

Qozog‘iston tajribasi platformaga asoslangan davlat modelining samarali ekanini ko‘rsatadi: u yerda davlat xizmatlarining 92 foizi elektron shaklda ko‘rsatiladi. O‘zbekiston uchun ham grant loyihalari platformasini yakka axborot resursi emas, balki davlat moliyasini boshqarish ekotizimining bir qismi sifatida rivojlantirish maqsadga muvofiq.

© Ushbu material Creative Commons Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) litsenziyasi asosida tarqatiladi.

Xulosa va takliflar

O'zbekiston EGDI bo'yicha mintaqada ikkinchi o'rinda turibdi, ammo xalqaro moliyalashtirishda grantlar ulushi 1–3 foiz atrofida qolmoqda. Grant loyihalari platformasi shaffoflik va reyestr yuritish vazifasini bajarmoqda, lekin donorlar bilan to'liq muvofiqlashtirish vositasiga aylanishi uchun uni rivojlantirish zarur.

1. Platformaga IATI standartida ma'lumot almashish modulini qo'shib, donorlar tizimlari bilan avtomatik integratsiyani ta'minlash.
2. Har bir loyiha bo'yicha natijaviy ko'rsatkichlar va ijtimoiy ta'sir hisobotlarini majburiy e'lon qilish.
3. Platformani g'aznachilik va «Ochiq byudjet» tizimlari bilan bog'lab, grant mablag'lari ijrosini real vaqtda kuzatish.
4. Hududlar kesimida grant jalb qilish reytingini yuritish va platforma orqali e'lon qilish.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2019-yil 10-oktabrdagi PF-5848-son Farmoni. URL: https://lex.uz/docs/5694385
2. Easterly W. The White Man's Burden: Why the West's Efforts to Aid the Rest Have Done So Much Ill and So Little Good. New York: Penguin Press, 2006.
3. OECD. The Paris Declaration on Aid Effectiveness. Paris: OECD, 2005.
4. OECD. Busan Partnership for Effective Development Co-operation. Busan, 2011.
5. International Aid Transparency Initiative (IATI). IATI Standard. URL: https://iatistandard.org
6. UN DESA. E-Government Knowledgebase: Uzbekistan. URL: https://publicadministration.un.org/egovkb/en-us/Data/Country-Information/id/186-Uzbekistan
7. UN DESA. E-Government Knowledgebase: Kyrgyzstan. URL: https://publicadministration.un.org/egovkb/en-us/Data/Country-Information/id/91-Kyrgyzstan
8. UN DESA. E-Government Knowledgebase: Kazakhstan. URL: https://publicadministration.un.org/egovkb/en-us/Data/Country-Information/id/87-Kazakhstan/dataYear/2020
9. UN DESA. 2024 EGDI regional averages (Asia). URL: https://publicadministration.un.org/egovkb/en-us/Data/Region-Information/id/3-Asia
10. Tajikistan ranked as the least developed in e-government among Central Asia's nations. Asia-Plus, 10.01.2025. URL: https://asiaplustj.info/en/news/tajikistan/society/20250110/tajikistan-ranked-as-the-least-developed-in-e-government-among-central-asias-nations
11. Digital Kazakhstan: Pioneering E-Government and AI Innovations. The Times of Central Asia, 31.12.2024. URL: https://timesca.com/?p=27082
12. EFSD. Eurasian region attracted USD 10.3 billion in international financing in 2025. URL: https://efsd.org/en/press-center/news/eurasian-region-attracted-usd-10-3-billion-in-international-financing-in-2025-new-efsd-report/
13. AidData. Uzbekistan 2000–2023: China Development Finance Profile, 2026. URL: https://docs.aiddata.org/ad4/pdfs/chinese-development-finance-profiles/2026/Uzbekistan_2000_2023_China_Development_Finance_Profile.pdf.

© Ushbu material Creative Commons Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) litsenziyasi asosida tarqatiladi.